

ԴՊՐՈՒԹՅՈՒՆ

(օգտագործվել են Ս. Այվազյանի և Ս. Բաբայանի աշխատությունները)

Նայաստանում, հայրնի են հնադարյան հիերոգլիֆական գրության չորս տեսակներ՝

Էծագրեր (այծագրեր, Բ. Ա. X - V հազ.),
մեծամորյան հիերոգլիֆներ (Բ. Ա. XIX դ.),
հիերոգլիֆներ՝ Մապենադարանի ձեռագրերից (Բ. Ա. II հազ. առաջին կեսը),
հիկսոսական (Բ. Ա. XVII դ.):

Տիկսոսների այբբենական նշանների մեծամասնությունը հանդիպում են հայկական ժայռային նկարներում, որոնք պարկերում են ինքնապիպ քարե «հուշամատյաններ» (համ. Եհովայի քարեղեն տախտակների հետ): Տիերոգլիֆական գրությունների համակարգերը հիմք են ծառայել առաջին այբբենական գրության /հիկսոսների այբուբենի/ ստեղծման համար:

Նայաստանում, առաջին անգամ հիերոգլիֆական գրությունները առաջնաստեղծ ձևով հայտնաբերվել են 1963 թվին, Մեծամորում: Սրանք, րուֆի հարթ մակերեսին փորագրված, ժայռային նախշային նշաններ էին՝ պարկերագրեր, միանգամայն նման. միջնադարյան հայկական ձեռագրերում պահպանված նշաններին:

Նայկական հիերոգլիֆական համակարգը մի շարք գծերով նման է խեթական և եգիպտական համակարգերին, սակայն տարբերվում է դրանցից, կազմելով ինքնուրույն համակարգ: Ինչպես եգիպտական հիերոգլիֆներում, այնպես էլ այստեղ հանդիպում են զարդապատկերի գիծը՝ ձվաձև, որը շրջափակում է աստվածների և արքաների անունները, սակայն Մեծամորում զարդապատկերը ունի ինչպես ձվաձև /օվալաձև/, այնպես էլ՝ քառանկյան:

Մեծամորյան հիերոգլիֆները ընթերցվեցին համեմատական ճանապարհով, դրանք համեմատելով միջնադարյան հայկական ձեռագրերում եղած հիերոգլիֆների հետ, որտեղ պահպանվել են նաև նշանների նշանակությունը:

Նայերի հին կազմով սեպագիր ձեռագիրը, նման է ասորա-բաբելոնյան սեպագրին, սակայն ունի մի շարք տարբերիչ գծեր, որոնցից կարևորը հանդիսանում է այբբենական սկզբունքը՝ հայերի սեպագրի նշանների խմբերը հաճախակի են, քան մյուս ժողովուրդների մոտ, արտահայտել է ոչ թե վանկ, այլ մեկ առանձին հնչյուն:

Նայաստանի տարածքում, առաջին անգամ սեպագիր է հայտնաբերվել 1862թ., այդ ժամանակից ի վեր հայրնի են դարձել մի քանի հարյուր արձանագրություններ: Մեծ մասամբ տեքստերը փորագրված են բազալտե կամ րուֆե մենաքարերի վրա ուղիղ տողերով կամ դրոշմվել պղնձե և բրոնզե վահաններին, սաղավարներին և ամանեղեններին:

1959 թ. Ս. Այվազյանը համապատասխանեցության հնչյունակազմական մեթոդի օգնությամբ, վերականգնեց հայկական սեպագրի նշանների ստույգ արտասանությունը և ցույց տվեց, որ սեպագիր տեքստերի ողջ արմատական կազմը ունի հնդեվրոպական ծագում և բոլորը գրված են լեզվի հնադարյան /արխաիկ/ գրաբարով:

Ներագրելով հնագույն այբուբենների տառային նշանների ծագման խնդիրը, Ս. Բաբայանին հաջողվեց դուրս բերել նրանց ստեղծման միասնական սկզբունքը: Նայկական,

հին հունական և հին հնդկական (բրահմա) այբուբենների համար ընդհանուր և հիմնական է հանդիսանում աշխարհայացքային փեսակետը: Աշխարհում առաջին այբուբենը ստեղծվել է հոգու, մակրոփիեզերքի ու միկրոփիեզերքի փոխկապակցվածության մասին հնադարցիների ունեցած պարկերացումների՝ սինթեզի և վերլուծության արդյունքում: Այն արվացում է մարդու դերը և փեղը փիեզերքում:

Ս. Բաբայանը ցույց տվեց, որ հիկսոսական այբուբենը (ռուս. Древнесинайские письмена) ձևավորվել է Կենդանակերպի 12 նշաններով, զգացմունքների նշաններով /համբերան, շոշափելիություն- ձեռքի ափ, լսողություն-ալիք, փեսողություն-աչք, հոփառություն-քիթ /, նաև երեք նշաններ, որոնք խորհրդանշում են հավերժական ասարվածային հասկացություններ՝ Բանականություն, Շնչառություն, Ժամանակ: Տին հունական և հին հնդկական այբուբենները, Կենդանակերպի նշանների փոխարեն, իրենց մեջ ներառել են առաջին փարբերը, հայկականը՝ բացի առաջին փարբերից, նաև՝ ընդհանրացրած իմացաբանական հասկացությունը՝ կարեգործիաներ /շոշափելիության փոխարեն/:

Այս բոլորը արվացում է դարաշրջանների աշխարհայացքներին, ծնունդ տալով նրանց: Վերջին երեք նշանները ներկայացնում են պարվանդանը, որի վրա պահվում է ցամաքը: Տին մրաժողները շնչառությանը տվել են հարուկ նշանակություն, այն համարելով կենդանի հոգու հիմնական առանձնահատկություններից մեկը: Բազմաթիվ ժողովուրդներ համարել են, որ հոգին անմահ է, առանց շնչառության չկա կյանք (համ. յոգի՝ շնչառության համար կարարվող վարժությունների համակարգի հետ, հայերեն՝ հոգի:

Անկյան և սերմի նշանները նշանակում են մրաժողություն և աճ: Ըստ հին փիլիսոփաների, մարդու ներքնաշխարհը (միկրոփիեզերք) հանդիսանում է արտաքին աշխարհի (մակրոփիեզերքի) հայելային արտացոլումը և նրանց միջև գոյություն ունի փոխադարձ կապ: Տիկսոսների այբուբենում հենց այս փոխադարձ կապն է հայտնաբերված՝ Կենդանակերպի նշանները /մակրոփիեզերք/, զգացմունքային նշանները, մրաժողությունը և աճը /միկրոփիեզերք/ կտորդինաբային «բանականություն, շնչառություն, ժամանակ» համակարգում: Պարահական չէ, որ հնադարցիները փիեզերական համակարգի հետ են կապել նաև երաժշտությունը:

Այսպիսով, ըստ Ս. Բաբայանի, այբուբենը իրենից ներկայացնում է հոգու մոդելավորման համակարգ /նրա մոդել/, հոգու հիմնական առանձնահատկությունները, ինչպես հին փիլիսոփաներն են համարել, եղել են՝ շարժումը, զգայությունը, մրաժողությունը և աճը:

Շարժումը բնութագրում են Կենդանակերպի նշանները: Մնացած նշանները արտացոլում են զգայությունը, մրաժողությունը և աճը:

Քննարկենք Կենդանակերպի նշանները, իր օրացուցային շրջանակում: Տիկսոսները իրենց փիրապետության ընթացքում բարեփոխել են եգիպտական օրացուցային համակարգը: Արտաքին շրջանի մեկ պտույտը ցույց է տալիս փարին, ներքին շրջանակի մեկ պտույտը՝ շաբաթը: Երկնային լուսատուները իշխել են շաբաթվա օրերի վրա: Դրանց համապարասխանել են նաև՝ հնադարցիներին հայտնի փարբեր մեթաղներ:

Շաբաթը սկսվել է Լուսնի օրով և ավարտվել՝ Արեգակի օրով: 3 թվանշանը, ինչպես և ցուլի գլուխը, գեղարվեստա-պարկերային ձևով խորհրդանշում են Լուսինը (H. Хенри): Տին ժողովուրդների դիցաբանությունում մրաժողությունը կապվել է Լուսնի, իսկ ժամանակը՝ Արեգակի հետ: Տիկսոսական այբուբենը սկսվում է, ցուլի նշանով /Լուսնի խորհրդանիշը/ և ավարտվում է խաչով /հին հայերի մոտ, Արեգակի խորհրդանիշը/, այսինքն՝ այս երկու նշանները խորհրդանշում են երկու /միասնական/ հակադրություններ՝ գիշեր և ցերեկ /ինչպես և, բարին և չարը, կրակ և ջուր և այլն/:

Ս. Բաբայանը այբուբենի նշանները բաժանում է եռյակի, որոնք ըստ իր կարծիքի, խորհրդանշում են շաբաթվա օրերը /և համապարասխանաբար արտացոլում են երկնային մարմինների առանձնահատկությունները ամբողջությամբ/: Յոթ եռյակ /ուղղություն/ ներկայացնում են շաբաթվա մոդելը: Պարվելով, նրանք հավաքում են ամիս (Կենդանակերպի մեկ նշանը), այնուհետև երկրորդը և այլն, մինչև օրացուցային պտույտի ավարտը: Այս բոլորը

անընդհատորեն ներգործում են աճի, զգայության և մտածողության վրա /հաշվի առնելով բանականությունը, շնչառությունը և ժամանակը/:

Աստվածաշնչյան խոսքերը *«սկզբում եղել է խոսքը և խոսքը եղել է Աստված»*... իմաստավորվում են նորովի, ձեռք են բերում կոնկրետություն ժամանակի և տարածության մեջ:

Վ. Իվանովը նշում է, որ հնագույն արարչությունները եղել են ոչ միայն նյութական փարրեր, նրանց համար սրբեղծված է եղել «խոսքը» և այնուհետև «արարումը ուղարկվել և ուղեկցվել խոսքով, արտահայտվել ինչ որ աստվածայինի նման, որպեսզի գիտակցվի սրբեղծված փարրերը»: Տնադարցիների պատկերացմամբ, խոսքերը բխել են սրտից /հոգուց, առօրյաում և այժմ գործածում են «խոսքը, սրտից բխող, հոգուց կամ ամբողջ սրտով, ամբողջ հոգով»/, հետևաբար, ձայները, իրենց խորհրդանիշների /փառերի/ արտացոլումների օգնությամբ, ներկայացնում են նույնպես հոգու, փիեզերքի մոդելներ (համ. Ն. Արոյանի աշխատությունները հին հայկական խազերը վերծանելիս):

Պլատոնը իր ժամանակին, արտահայտել է աստղագիտության և երաժշտության խիստ միահյուսվածության միտքը: *«Թերևս ինչպես մեր աչքերն են սևեռված դեպի աստղագիտությունը, այնպես էլ ականջները՝ ներդաշնակ համահնչյուն շարժմանը. այդ երկու գիտությունները՝ ասես հարազատ քույրեր են»*: Արիստոտելը նշում է. *«Ինչու են բոլորը ուրախանում ռիթմից, երգեցողությունից և ընդհանրապես համահնչյունությունից: Որովհետև մենք, բնությունից օժտված ենք՝ ուրախանալ շարժումով, բնությանը համապատասխան»*: Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը կարելի է ավելացնել, որ երեք գիտություններ՝ աստղագիտությունը, դպրությունը և երաժշտությունը. ասես հարազատ քույրեր են:

Մ. Խորենացին փառահեղ ու հզոր նախահայր Արամի գործունեության և արշավանքների մասին պատմությունում ցույց է տալիս, որ նա *«գրավոր հրաման է տալիս երկրի բնակիչներին սովորել հայերեն լեզուն և խոսքը»*: Կեսարիա բնակավայրը /դասարակերպ/, կառուցել և իր անունով է կոչել փոխարքա Արամ Մշակը: Այս երկրի հիմնական բնակիչները (չկարողանալով ճիշտ արտասանել, բնակավայրը Մշակ-ի փոխարեն անվանել են «Մաժակ»): Ներևաբար, այդ ժամանակ հայերեն խոսքի արտասանության մեջ գործածված փառերը բավարար չէին ձայների ճիշտ արտահայտման համար:

Մ. Խորենացին այնուհետև, «Դանիելյան դպրության մասին» բաժնում գրում է, որ Միջագետքում ապրել է ոմն Դանիել եպիսկոպոս, ում մոտ եղել են գրեր (հինավուրց ժամանակներում գծագրված փառերը, փեղադրված էին հունական այբուբենի կարգով): Մեսրոպ Մաշտոցը և Սահակ Պարթևը հանգեցին այն եզրակացությանը, որ *«այս գրերով, դրանցից ստացված, ինչպես փառերի ողորմություն, բավական չեն հայերեն խոսքում ձայների արտահայտման ստույգ արտասանության համար»*:

Այնուհետև Մեսրոպը ճանապարհվեց դեպի Էդեսսի, Պլատոնի մոտ (հեթանոս, գրապահոցի պետը): Վերջինս փիրապետում էր գիտելիքներին հայերենով /իր նախկին ուսուցչի օգնությամբ, որը գրապահոցից առավ փարավ Էդեսսի իմաստունների աշխատությունները և առանձնանալով, ընդունեց քրիստոնեություն/: Պլատոնը, գիտակցելով իր անգործությունը, դիմում է Մաշտոցին. *«Գփիր նրան, և քո ցանկությունը կիրականանա»*: Մաշտոցը գտնում է մահացած ուսուցչի աշակերտին, սակայն դարձյալ ոչնչի չի հասնում: Այնուհետև դիմում է աղոթքներին. *«Եվ փեսնում է նա ոչ գիշերային երազ և ոչ փեսիլք հարթմնի, սակայն նրա բարախող սրտում հոգու աչքերով բացված. քարին գրող՝ աջը: Քարը հո, նման է ձյանը, պահպանում է գծագրական հետքերը»*: Եվ ոչ միայն այդ թվաց նրան, այլ նաև ողջ մանրամասնություններով փայլորկեց Մեսրոպի ուղեղում, ասես ինչ-որ ծայրում /անոթում/: Եվ աղոթքներից ոգեշնչված, նա սրբեղծեց մեր գրերը, մահացած ուսուցչի աշակերտի հետ համարեղ, փալով դրանց՝ մեսրոպյան պատրաստի փառերին վերջնական ձև, հայկական նշանների միջոցով սահուն կերպով կարգի բերելով հելլենիզմի այբուբենին համապատասխան:

«Եվ երբ /Աստվածը/ դադարեց խոսել Մովսեսի հետ, Մինա լեռան վրա, տվեց նրան խոսարովանության երկու քարեղեն տախտակներ /արքազան գրերով/, որոնց վրա գրված էր Աստծո նախասահմանումը» (ՄԵՏՈՒԾ 20: 1 - 18, 31: 18):

«Եվ դիմեց և սարից իջավ Մովսեսը, նրա ձեռքին կային երկու խոսարովանության քարեղեն տախտակներ, որոնց վրա երկու կողմից գրված էին, քարեղեն տախտակները Աստծո արեղծած գործերն էին, և գրերը, գծագրված քարեղեն տախտակների վրա, Աստծո գրերն էին» (ՄԵՏՈՒԾ 32: 1 - 7, 15 - 19):

Երբ Մովսեսը տեսնում է պարվանդանին մարդկանց, եզան և պարի կուռքերին խոնարհվելիս, բռնկվում է զայրույթով իր ձեռքերից նետելով քարեղեն տախտակները ջարդում է դրանք լեռան վրա: «Եվ Աստվածը Մովսեսին ասաց. քեզանից դուրս քաշիր քարեղեն տախտակները, նման նախկիններին /և բարձրացիր Ինձ մոտ լեռան վրա/ և Ես կգրեմ շԻՃ քարասալիկներին, որոնք դու կտրեցիր»... (ՄԵՏՈՒԾ 34: 1 - 8, 28 - 32):

Մ. Խորենացու պարմությունը. սա՛ կառուցվածքի և արարչական գործընթացի գյուրարարի գեղարվեստա-պարկերային բնութագրումն է, ով ոչ միայն կարողացավ վերաստեղծել հնագույն այբուբենը /հնադարցիների աշխարհայացքի համակարգը. « նրա բաբախող սրտում հոգու աչքերով բացված. քարին գրող՝ աջը»/, այլ նաև կարարելագործել այն հաշվի առնելով հայերեն խոսքի զարգացման մակարդակը, ավելացնելով նոր նշաններ, այդ թվում ձայնավորներ: Նա չի մտածում նոր ձևեր, այլ, օգտագործելով հնագույն խորհրդանիշը /հայկական նշանները/, փախ է դրանց վերջնական տեսք:

Ս. Բաբայանին հաջողվեց նաև բացահայտել մեսրոպյան գրերի կառուցման սկզբունքը, որը կայանում է հետևյալում, որ բոլոր 36 փառերը կազմվում են երկու փարափեսակ փարրերի միացումով, որտեղ առաջին փառը /հիմնական/ պարկանում է ութ միափեսակ խմբերից մեկին, որը խորհրդանշում է Արիստոտելի փիլիսոփայական կարեգործիաները, իսկ երկրորդը՝ /երկրորդական/ փիլիսոփայական փարրերը՝ հողը, ջուրը, օդը, կրակը և եթերանյութը խորհրդանշող խմբին: Միափարր խմբերի հիմնական փարրերի միջև քանակական հարաբերությունները կազմում են 1:2:3:4:5:6:7:8, իսկ երկրորդական՝ փարրերի միջև. համամասնորեն, որոնց մասին գրել է հանրաճանաչ Պլատոնը: Մաշտոցը չէր կարող վերցնել փարրերի այս կամ այլ կամայական քանակություն, քանի որ իր դարաշրջանում ամենուր իշխում էին՝ գեղեցիկի և ներդաշնակի պարկերացումները, որոնք էլ իրենց հերթին, կապված էին համազավորեն և համամասնորեն (համ. Ն. Արոյանի կողմից առաջարկված խազերի վերձանման մեթոդի հետ):

Նամանման մոդել հայտնաբերվել է և հին հունական, և հին հնդկական այբուբենում, միայն վերջինիս հայեցակարգը համապարասխանում է հին հնդկական փիլիսոփայությանը:

Այսպիսով, հիկսոսական /հին հայկական/ աշխարհայացքը, հիմք է հանդիսացել, աշխարհում առաջին այբուբենի ստեղծման համար: Այն հիմք ընդունելով, ստեղծվեց փյունիկական, ինչպես նաև հունական այբուբենները: Նավանաբար, հենց հիկսոսական այբուբենից են օգտվել (Արամի կողմից գրավված) երկրի բնակիչները հայերեն խոսքը և լեզուն ուսանելիս: Մեսրոպյան գրերը հո կարգավորված են եղել, արդեն, հունական այբուբենին համապարասխան սահուն կերպով:

Դպրությունը, այսպիսով, արտացոլում է հնադարցիների քաղաքակրթության փիլիսոփայության և մշակույթի փոխազդեցության արդյունքը, հանդիսանում է մտածողության զարգացման արգասիք /հարկապես, աստղագիտության զարգացումը/:

Նախորդ

Նաջորդ

Բովանդակություն
Քաղաքակրթության քարե փարեգրությունը

© ArcaLer

Էլեկտրոնային փարբերակ - 2010